

Betydningen av opphold i fosterhjem for livet som voksen – en kunnskapsoversikt (artikkelens tittel)

Av

Marianne Dæhlen

Forsker I,

NOVA, Høgskolen i Oslo og Akershus

Postboks 4 St. Olavs plass, 0130 Oslo

marianne.dahlen@nova.hioa.no

Betydningen av opphold i fosterhjem for livet som voksen – en kunnskapsoversikt (artikkelens hovedtittel)

Sammendrag:

Barn og unge med hjelp fra barnevernet skårer negativt på en rekke forhold som voksne. I artikkelen presenterer og vurderer jeg studier som har undersøkt betydningen av opphold i i fosterhjem for livet som voksen. Gjennomgangen er begrenset til studier de siste seks-syv årene. I litteraturgjennomgangen er det lagt vekt på å identifisere hvilke områder ved tidligere fosterbarns liv som voksne som har blitt undersøkt. Gjennomgangen viser at forskningen i hovedsak har dekket fire områder (overgang fra fosterhjem, utdanning, helse og kriminalitet/atferdsproblemer). Videre har det vært et mål å kartlegge hvilke faktorer i fosterhjemssituasjonen som går sammen med positive og negative forhold som voksne. Det er få studier som har et forskningsdesign som muliggjør å undersøke dette. I tillegg er studiene nærmest utelukkende begrenset til å studere livet som ung voksen – det vil si i tidlig 20-årene.

Nøkkelord: fosterhjem, voksenliv, positive forhold

Abstract:

Former child welfare clients have a high risk of marginalization in several important life areas. This article examines the existing literature on former child welfare clients who have been placed in foster care. The review is restricted to studies from the Nordic countries, UK, Belgium and Netherlands in the years 2010-2016. Attention is drawn to systemize type of life areas that have been examined and to highlight the effect of foster care on positive outcomes as adults. The review shows that few areas are studied and that few studies are designed to conclude on any effects of being placed in care.

Key words: foster care, adult life, literature review

Innledning

Forskning fra flere land over en rekke tiår viser at barn og unge med hjelp fra barnevernet skårer negativt på en rekke forhold som voksne. Disse studiene viser blant annet at få fullfører utdanning utover grunnskolen (Cheung & Heath, 1994; Courtney & Dworsky, 2006), mange har dårlig helse (Vinnerljung & Hjern, 2014), flere dør unge (Clausen & Kristofersen, 2008) og de er overrepresentert i kriminalstatistikken (Olsen, Egelund, & Lausten, 2011). Gruppen med barn og unge som får hjelp fra barnevernet er imidlertid svært sammensatt og forskning viser også at hvordan det går med dem som voksne, varierer. Tidligere studier har blant annet vist at det går noe bedre med barn og unge i fosterhjem sammenliknet med dem i institusjon ved at førstnevnte i større grad fullfører videregående opplæring (Clausen & Kristofersen, 2008). I denne artikkelen gjennomgås studier som har undersøkt ulike sider med tidligere fosterbarns voksenliv. Artikkelen er begrenset til å undersøke studier fra og med 2010 fra Norden, Storbritannia, Belgia og Nederland. Framgangsmåten for å undersøke dette har vært å identifisere og systematisere studiene tematisk. I gjennomgangen av tidligere studier har oppmerksomheten vært rettet mot å svare på følgende to spørsmål:

1. Hvilke forhold (utfall/voksensituasjoner) har blitt undersøkt blant tidligere fosterbarn?
2. Hvilke faktorer går sammen med et godt liv som voksen og hvilke går sammen med et dårlig liv som voksen?

I utvelgelsen av hvilke studier som skulle regnes som studier av voksenkarrierer, ble kriteriet satt til studier som undersøkte ulike sider ved livssituasjon ved 18 år og eldre. Det var videre et mål å trekke fram faktorer som bidrar til en positiv voksensituasjon for fosterbarn for på den måten å rette oppmerksomheten mot hva som kan bidra til å utvikle gode og treffsikre tiltak.

Om det å måle betydningen av opphold i fosterhjem

For å sikre at en måler betydningen av et tiltak er den optimale framgangsmåten et såkalt randomisert design – gjerne kalt effektforskning. Utgangspunktet i slike studier er at man har to helt like grupper, men hvor bare én av gruppene får tiltaket. Etter at tiltaket er gitt, blir utfallet i de to ulike gruppene kartlagt. Dette er vanlig i medisinsk forskning hvor forsøkspersoner med samme diagnose gis ulik behandling. Det sier seg selv at denne framgangsmåten ikke er mulig å gjennomføre blant barn som blir utsatt for omsorgssvikt. Av etiske grunner kan en ikke la noen av disse barna bli boende hjemme, mens andre flyttes til fosterforeldre.

Å måle betydningen eller effekter av fosterhjemsplasseringer er altså vanskelig, noe som også blir understreket i en kunnskapsoversikt fra 2010 (Backe-Hansen, Egelund, & Havik, 2010). I tillegg til de ovennevnte etiske problemene, trekker forfatterne fram at den metodiske tradisjonen innenfor forskning på barn og unge i fosterhjem i hovedsak ikke har muliggjort å undersøke betydningen/effekter av opphold i fosterhjem. Selv om det finnes andre mulige framgangsmåter enn randomiserte design – blant annet ved å justere for en rekke forhold ved hjelp av avanserte statistiske design - viser studien til Backe-Hansen et al. (2010) at det i årene fram til 2010 har vært relativt få studier som har benyttet seg av slike metoder og at studiene i hovedsak har vært kvalitative. Følgelig etterspør Bache-Hansen mfl. studier av betydningen/effekter av fosterhjemsplasseringer som er metodisk holdbare.

En annen årsak til manglende kunnskap om betydningen av opphold i fosterhjem, er at det innenfor barnevernforskningen er en lang tradisjon for å rette oppmerksomheten mot kartlegginger

av fosterbarna – blant annet å vise forekomster av atferdsvansker, psykiske vansker og andre problemer (Backe-Hansen, Havik, & Grønningsæter, 2013). Dette har vært viktig for å kunne videreutvikle fosterhjemstilbud tilpasset barna og de unges behov, men Backe-Hansen et al. (2013) argumenterer for at denne forskningen har skjedd på bekostning av andre forskningsområder, noe som også vises i kunnskapsoversikten fra 2010 (Backe-Hansen et al., 2010).

Videre er det også en tradisjon innenfor barnevernsforskningen å rette oppmerksomheten mot barn og unges egne erfaringer og å lytte til deres fortellinger. Selv om slike studier har vært viktige for å få forstå de unges situasjon og bedre fosterhjemstilbudet, er det vanskelig å trekke konklusjoner om betydningen/effekter av fosterhjemsopphold da det i liten grad er tatt hensyn til hva som skyldes egenskaper ved fosterhjemmet og hva som skyldes egenskaper ved barnet/ungdommen.

Det er altså mye som tyder på at fokuset enten har vært rettet mot andre forhold enn å studere betydningen/effekter av fosterhjems plassering eller at det er en tradisjon for å benytte seg av andre metoder enn det som defineres som effektforskning. Intensjonen med denne artikkelen er å trekke fram studier fra begge kunnskapssjangre og undersøke om vi i større grad kan konkludere hva det betyr å ha bodd i fosterhjem enn det den forrige kunnskapsgjennomgangen til Bache-Hansen et al. (2010) muliggjorde.

Metode

Framgangsmåten for å finne aktuelle studier fulgte i utgangspunktet det som er vanlig i systematiske kunnskapsoversikter noe som innebærer at det ble gjennomført et omfattende og systematisk litteratursøk i diverse databaser. Litteratursøket ble imidlertid ikke begrenset til kun å fange opp randomiserte/eksperimentelle eller kvasi-eksperimentelle design, noe som er vanlig i såkalte systematic reviews (Forsman og Vinnerljung 2012). Dette skyldes, som nevnt tidligere, at tilfanget av slike studier innenfor fosterhjemsforskningen er lite både på grunn av etiske forhold og den metodiske tradisjonen innenfor forskningsfeltet. Av den årsak ble litteratursøket definert bredere og omfatter altså studier med ulike metodiske framgangsmåter.

Inklusjonskriteriene var studier fra Norden, Storbritannia, Belgia og Nederland som var skrevet på norsk, svensk, danske eller engelsk. Søkordene besto av en kombinasjon av følgende ord: child* or young* or youth* or adolesc* or juvenil* OG "foster home" OR "foster family" or "foster child" or "foster care" or placement or "out-of-home" or placement* or "out of home" OG outcome* or health* or school or educat* or adult* or employ* or unempl* or crim* or "social welfare" or "social benefit" or delinquen* i databasene Academic Search Premier, SocINDEX, PsychINFO, Web of Science og Medline. Tilsvarende ord på skandinaviske språk ble foretatt i ORIO som er en nordisk database. I tillegg ble det søkt etter studier i Google og Google Scholar. Søket ble begrenset til å gjelde artikler, bøker og rapporter publisert i 2010 og senere. Studier av ettervern ble ikke omfattet i søkene.

Søkene resulterte i over 1000 treff, men svært mange dreide seg om andre temaer enn tidligere fosterbarns situasjon som voksne. Jeg gjennomgikk søkeresultatene i flere omganger. I første omgang ble søkeresultater fjernet basert på tittel og sammendrag. Denne screeningen resulterte i at mer enn 800 søketreff ble fjernet.

Resultater

De gjenværende studiene ble mer nøye gjennomgått og det viste seg at flere av studiene var uaktuelle. Etter denne utsilingen ble de resterende studiene (60 stykker) lest og i den gjennomgangen viste det seg at 27 av disse studiene ikke var aktuelle likevel. Årsaken til at disse 27 studiene ble ekskludert, skyldtes i stor grad at studiene ikke omfattet livssituasjonen til fosterbarn som voksne, men situasjonen før 18 års-alder. Ytterligere to studier viste seg å være uaktuelle da disse to studiene var kunnskapsoversikter av studier gjennomført før 2010. I tillegg dukket opp to finske studier og en britisk studie av barn som ble evakuert til fosterfamilier under andre verdenskrig (Rusby, 2010; Torsten Santavirta, 2014; T. Santavirta, Santavirta, Betancourt, & Gilman, 2015). Disse studiene omhandler imidlertid en annen tid og omstendigheter og utelukkes derfor fra den videre diskusjonen

Etter disse utsilingene gjensto 28 studier av betydningen av opphold i fosterhjem for livet som voksen.

Studiene som omhandler samme utfallsmål, ble kategorisert sammen – noe som resulterte i fire kategorier. Disse kategoriene er: erfaringer med overgang fra omsorg til voksent liv, utdanning, helse og kriminalitet/atferdsproblemer. I tillegg undersøker noen studier flere sider ved tidligere fosterbarns voksne liv. Disse ble samlet sammen i en femte kategori.

Presentasjon av studiene

I tabell 1 gis en oversikt over de inkluderte studiene etter kategori. Oversikten inkluderer forfatternavn og årstall, hvilket land studien omhandler, publiseringskanal, designet i studien og resultater som framkommer i studien.

Tabell 1 omtrent her

Av de 28 studiene er tre fra Norge, tre fra Danmark, ti fra Sverige og ti fra Storbritannia. To studier omfatter flere land i Europa (Storbritannia, Sverige, Danmark, Ungarn og Spania). Majoriteten har blitt publisert i årene 2011 til og med 2014 (23 studier), og relativt mange omhandler fosterbarnas utdanningskarrierer (ni studier). Fjorten av studiene bygger på kvalitative metoder, mens 14 studier er kvantitative.

Studiene ble kategorisert innenfor temaområdene. Tjuefire av studiene fordelte seg på et av de fire ovennevnte temaområdene. Syv av de 28 studiene omhandlet to eller flere temaer.

Erfaring med overgang fra omsorg til voksent liv

Studiene undersøker i hovedsak erfaringer ungdommer og eventuelt fosterforeldre, sosialarbeidere eller representanter fra utdanningsinstitusjoner har når ungdommene skal flytte ut fra fosterhjemmet. Alle studiene er kvalitative og alle studiene konkluderer med at overgangen fra fosterhjemmet er problematisk fordi ungdommene mangler den støtten ungdom i dag er avhengig av.

I den svenske studien til Höjer og Sjöblom (2010) er 16 ungdommer i alderen 18 til 22 år intervjuet om deres opplevelse av å flytte fra fosterhjem eller institusjon. Med utgangspunkt i en semistrukturert intervjuguide intervjuet forskerne seks jenter og ti gutter. I tillegg har de også gjennomført telefonintervjuer med foreldre, sosialarbeidere, fosterforeldre og ansatte på institusjon.

Forfatterne konkluderer med at ungdom i dagens Sverige i større grad enn tidligere trenger hjelp i overgangen til tidlig voksenliv. Dette gjelder også plasserte ungdom, og unge voksne som er intervjuet oppgir at de trenger både emosjonell, praktisk og økonomisk støtte. Videre oppgir ungdommene at slik hjelp noen ganger ble gitt fra fosterforeldre og ansatte på institusjoner, men svært sjelden fra sosialarbeidere og biologiske foreldre.

Utgangspunktet til Rogers (2011) er (også) at overgangen til voksenlivet har endret seg i dagens samfunn, og at de unges overganger skjer på et senere tidspunkt og er mer kaotisk enn tidligere ved at de unges overganger skifter mellom å være avhengig og uavhengig av foreldres støtte. I denne studien dybdeintervjues fem tidligere plasserte barn i Sørøst-England (tre jenter og to gutter) og til sammen 25 oppfølgingsintervjuer med støttespillere på høyskoler/universitet og sosialarbeidere. Tidligere plasserte ungdommers erfaringer i overgangen til voksenlivet diskuteres, og det konkluderes at det problematiske er særlig deres opplevelse av en mangel på en betingelsesløs støtte i denne overgangen

Kvalitative data fra to fokusgruppeintervjuer – én med tidligere plasserte barn/unge og én med helse- og sosialarbeidere – danner grunnlaget i en brittisk pilotstudie (Hiles, Moss, Thorne, Wright, & Dallos, 2014). Fokusgruppen av barn/unge omfattes kun gutter/menn (alder 16-24 år) som ble plassert senest i 16 års-alderen og som behersket engelsk. I artikkelen diskuteres det hvordan tidligere plasserte opplever overgangen til voksenlivet og at manglende støtte gjør at målet om et uavhengig liv oppleves som uopnåelig. I denne og i den ovennevnte britiske studien kommer det ikke alltid fram om ungdommene har flyttet fra fosterhjem eller institusjon, men sannsynligvis har de fleste flyttet fra fosterhjem da institusjonsplasseringer er relativt sjeldent i Storbritannia.

Basert på telefonintervjuer med 65 unge i alderen 18-26 år i Sverige (14 menn og 51 kvinner), beskriver Höjer og Sjöblom (2014) at overgangen fra plassering til voksenliv har vært dårlig planlagt. Av disse 65 hadde 22 bodd i fosterhjem, 17 i institusjon og 25 i fosterhjem og på institusjon. Flertallet (53 personer) var født i Sverige, fire var født i et annet europeisk land mens åtte personer var født utenfor Europa. Artikkelen vektlegger imidlertid ikke forskjeller etter etnisitet eller kjønn. Forskerne benyttet en intervjuguide (både med åpne og mer strukturerte spørsmål). Telefonintervjuene varte mellom 45 og 90 minutter og alle samtalene ble transkribert. Forskerne benyttet statistiske verktøy (SPSS) for å systematisere svarene i tillegg til å kategorisere svarene på de åpne spørsmålene. Omtrent halvparten av ungdommene fortalte at de fikk støtte fra sosialarbeidere, fosterforeldre, ansatte på institusjoner og kontaktpersoner. Denne støtten var i hovedsak rettet mot å finne bolig og økonomiske forhold. Relativt få mottok støtte rettet mot å skaffe arbeid (14 av 65) og utdanningssituasjon (11 av 65). Emosjonell støtte ble i hovedsak gitt fra kjærester og venner.

Utdanning

Ni studier har undersøkt hva som fremmer og hemmer suksess i utdanningssystemet blant unge voksne som tidligere har vært i fosterhjem.ⁱⁱ Alle studiene bygger på kvalitative intervjuer med tidligere fosterbarn og i noen av arbeidene er også fosterforeldre, sosialarbeidere og lærere intervjuet.

Seks av disse studiene er en del av et Europeisk prosjekt (Young People in Public Care Pathways to Education in Europe, YIPPEE) ledet av Sonia Jackson, hvor tidligere fosterbarn og barn/unge i institusjoner i Storbritannia, Sverige, Danmark, Ungarn og Spania har blitt intervjuet om sine erfaringer i utdanningssystemet. Dette gjelder studiene til Jackson og Cameron (2011), Jackson og Cameron (2012), Hollingworth (2012), Johansson og Höjer (2012), Bryderup og Trentel (2013),

Driscoll (2013) og Höjer og Johanson (2013). I alle studiene ble det benyttet dybdeintervjuer (ansikt-til-ansikt). Det er lite i disse studiene som undersøker effekten av fosterhjems plassering på utdanning, men flere av studiene trekker fram at fosterfamiliens syn på utdanning har vært viktig for at ungdommene har klart seg bra i utdanningssystemet. Det er imidlertid verdt å understreke at disse resultatene er basert på data om tidligere plasserte barn/unge som har lyktes i utdanningssystemet.

Målet med studiene til Skilbred og Iversen (2014) og Hedin (2014) er å vurdere betydningen av fosterhjems plassering for senere utdanningsløp. Skilbred og Iversen (2014) har intervjuet 16 unge med fosterhjemserfaringer som har tatt høyere utdanning og 13 fosterforeldre i Norge. De færreste fosterforeldrene hadde selv høyere utdanning. Det ble benyttet en semi-strukturert intervjuguide (ansikt-til-ansikt intervju) som ble tatt opp på bånd og senere transkribert. Hvert intervju varte fra 11/2 til 2 timer. I denne studien blir det lagt vekt på at fosterfamilien har gitt ungdommene struktur i hverdagen og formidlet at utdanning er viktig, noe som har bidratt til en positiv utvikling hos ungdommene.

At fosterfamiliene blir vurdert som en viktig stabil faktor for fosterbarna og deres videre utdanningsløp, blir også understreket i en svensk studie hvor 15 ungdommer (åtte gutter og syv jenter) i alderen 19-21 år ble intervjuet (Hedin, 2014). Studien hadde som hensikt å undersøke hverdagslivet for ungdom i et fosterhjem og bygget på en tidligere studie av disse ungdommene (den første studien omfattet ytterligere to jenter). Ungdommene ble intervjuet, men det ble også brukt sms og kart over ungdommenes nettverk.

Helse

Åtte studier har undersøkt tidligere fosterbarn og ulike helseutfall. Én av studiene (Matthews & Sykes, 2012) benyttet seg av en fortolkende fenomenologisk design hvor ni ungdommer og unge voksne (alder 16-21 år) ble intervjuet. Forfatterne konkluderer med at disse ungdommene har lavere mental helse, noe som igjen relateres til et manglende sikkerhetsnett i overgangen fra fosterhjemmet. De syv resterende – alle kvantitative – tar for seg ulike sider ved tidligere fosterbarns helse. En kort presentasjon av disse syv studiene følger.

Björkenstam, Björkenstam, Ljung, Vinnerljung, og Tuvblad (2013) undersøker sannsynlighet for å begå selvmord eller selvmordsforsøk blant voksne (20 år eller eldre) som hadde hatt en domfellelse i ungdomstiden. Resultatene viser at tilbøyeligheten til selvmord/selvmordsforsøk var særlig stor blant voksne som tidligere hadde vært i fosterhjem. Forfatterne konkluderer imidlertid med at de ikke kan utelukke at denne økte sannsynligheten snarere skyldes egenskaper ved de plasserte ungdommene enn selve plasseringen.

En tematisk beslektet studie fra Nord-Irland undersøker sannsynligheten for selvmord og selvskading blant tidligere barnevernsbarn. Undersøkelsestidspunktet er når ungdommene er i alderen 16-21 år. Resultatene viser at sannsynligheten for selvmord og selvskading øker med risikofaktorer som kjønn (menn mer enn kvinner), alder ved omsorgsovertakelse (eldre mer enn unge), arbeidsledighet, rusmisbruk, alvorlige erfaringer med omsorgssvikt som barn, antall flyttinger og noe mindre blant ungdom som har vært plassert i fosterhjem enn i institusjon.

I studien til Botchway, Quigley, og Gray (2014) undersøkes helsesituasjonen til kvinner når de er gravide og i tiden etter fødselen i Storbritannia. Nærmere bestemt undersøkes sannsynligheten for å røyke under svangerskapet, lav fødselsvekt hos det nyfødte barnet, symptomer på fødselsdepresjon hos mor og om mor ammer eller ikke. Studien sammenlikner situasjonen hos kvinner som har vært i fosterhjem med et representativt utvalg av kvinner som ikke vært i

fosterhjem. Resultatene viser at mødre som tidligere har vært i fosterhjem oftere har lav utdanning og tilhørere lav sosial klasse enn andre mødre, og at denne livssituasjonen påvirker graviditeten og det nyfødte barnet ved at disse kvinnene oftere røyker under svangerskapet, oftere er deprimerte og føder barn med lavere fødselsvekt enn andre kvinner.

Studien til Vinnerljung, Brännström, og Hjern (2015) undersøker mottak av uføretrygd blant tidligere barnevernsbarn i Sverige og risikofaktorer knyttet til uføretrygd. I denne studien dokumenteres det en relativ høy sannsynlighet for mottak av uføretrygd blant tidligere barnevernsbarn, men at mye av den økte sannsynligheten er knyttet til at tidligere barnevernsbarn har lavere karakterer, lavere utdanningsnivå og mer psykososiale problemer enn mottakere av uføretrygd uten barnevernserfaring. Studien viser også at uføretrygd som hadde vært plassert i fosterhjem/institusjon hadde noe høyere sannsynlighet for å motta uføretrygd enn barnevernsbarn som ikke hadde vært plasserte, men hadde bodd sammen med foreldre og mottatt hjelp fra barnevernet. Dette gjaldt imidlertid bare dersom de uføretrygd hadde vært plassert i minst to år eller blitt plassert i tenårene. Personer som kun hadde vært i kortvarig plassering (mindre enn to års plassering og første gang plassert før tenårene) hadde ikke høyere sannsynlighet enn andre når det ble justert for bakgrunnsfaktorer som karakterer og utdanningsnivå.

Kriminalitet og atferdsproblemer

I en norsk studie fra 2010 følges 85 unge med kriminell atferd og/eller andre atferdsproblemer før og etter at tiltak (kalt Buskerudprosjektet) blir iverksatt (Helgeland, 2010). Studien omfattet flest gutter/menn (to tredjedeler) og alle var mellom 12 – 16 år ved første datainnsamling (før tiltak). Ytterligere to datainnsamlinger ble gjennomført etter deltakelse i Buskerudprosjektet – da de var rundt 20 år og 30 år. Designet omfatter bruk av kriminalstatistikk, spørreundersøkelse blant fosterforeldre, sosialarbeidere og intervju med ungdom, fosterforeldre og sosialarbeidere. Den siste datainnsamlingen omfatter livshistorieintervjuer med 60 av de opprinnelige 85. Resultatene viser at i en alder av 30 år lever to tredjedeler av kvinnene og halvparten av mennene et «vanlig» liv. Forfatteren argumenterer for at plassering i forsterkede fosterhjem og i behandlingskollektiv bidrar til et positiv utviklingsløp. Institusjonsplassering, vanlige fosterhjem eller hjelpetiltak i hjemmet viser ikke like positive resultater.

En britisk spørreundersøkelse blant tidligere fosterbarn (n= 261) i alderen 16-23 år viser at kriminalitet er relatert til arbeidsledighet, mislykkede utdanningsløp og ustabilitet i plasseringshistorikken til de tidligere fosterbarna. I analysene justeres det også for en rekke andre sentrale forhold som kjønn, etnisitet (hvit eller svart), hvor lenge vedkommende har vært plassert, om vedkommende har vært hjemløs, selv utsatt for kriminalitet og han/hennes selvfølelse (Barn & Tan, 2012). Dette er en av få studier som berører betydningen av etnisitet og i denne artikkelen vises det at tidligere fosterbarn med majoritetsbakgrunn (hvite) har en noe høyere sannsynlighet for kriminalitet enn tidligere fosterbarn med minoritetsbakgrunn. Forskjellen etter etnisitet er imidlertid ikke stor.

Flere utfall som voksne

Det er syv studier som undersøker flere forhold i livet som voksen til tidligere fosterhjemsbarn. Alle studiene baserer seg på kvantitative datakilder – to benytter surveydata (studiene fra Storbritannia), mens de resterende bruker registerdata (studiene fra Danmark, Norge og Sverige). To av studiene (Danmark og Norge) er rapporter og tar for seg en rekke forhold ved plasseringen og de plasserte i tillegg til å undersøke hvordan det går med dem som voksne.

Den første rapporten er fra Det Nationale Forskningscenter for Velfærd i Danmark (SFI) og har som formål å undersøke langtidsvirkninger av å være plassert på utdanning- og arbeidsmarkedsdeltakelse, helse og kriminalitet ved 24-års alder.ⁱⁱⁱ Rapporten sammenlikner tidligere plassertes situasjon med voksne som ikke har vært plasserte som barn (n = 161 909, hvorav 6 474 har vært plasserte). I analysene benyttes det Propensity Score Matching for å sammenlikne tidligere plasserte med andre som er like på diverse viktige bakgrunnsvariabler. Hensikten er å sammenlikne to grupper som er så like som mulig med unntak av om de har barnevernserfaring eller ikke. Denne framgangsmåten sikrer ikke at gruppene som sammenliknes er like, slik randomiserte design har som mål å gjøre, men reduserer forskjellene (med unntak av barnevernserfaring) og dermed bedrer muligheten for å måle effekter. Resultatene viser at plasserte barn skårer lavere enn andre på utdanning, arbeidsdeltakelse og helse og høyere på kriminalitet. Forfatterne konkluderer med at det er vanskelig å avgjøre om det er selve plasseringen som har bidratt til en marginalisert situasjon som ung voksen, men resultatene peker mot at plasseringen ikke har evnet å hindre at de plasserte barna sakter akterut med hensyn til ulike forhold/utfallsmål (Olsen et al., 2011).

Den andre rapporten er norsk og undersøker ulike forhold/utfall som voksne blant barn og unge som har fått hjelp fra barnevernet. Analysene omfatter både barn og unge som har bodd i fosterhjem, institusjon og/eller har fått barnevernstiltak mens de har bodd hos biologiske foreldre. Deres voksenkarrierer sammenliknes med barn og unge som ikke har fått hjelp fra barnevernet (n=26 956 i 2009, hvorav 10 088 har fått hjelp fra barnevernet). Videre undersøkes det om voksensituasjonen for ulike grupper har endret seg fra 2004 til 2009 (Backe-Hansen, Madsen, Kristofersen, & Hvinden, 2014). Resultatene viser at i barnevernsbefolkningen kommer fosterhjemsbarna bedre ut enn andre og at de som hadde oppnådd gode overganger, oftere var kvinner og oftere hadde mottatt ettervernstiltak. Analysene tar imidlertid ikke høyde for at barn og unge i fosterhjem kan ha andre kjennetegn/egenskaper enn i barnevernsbefolkningen ellers, og det kan dermed ikke konkluderes om effekten skyldes selve fosterhjems plasseringen eller egenskaper ved dem som blir fosterbarn.

De fem resterende studiene er publisert som artikler. Berlin, Vinnerljung, og Hjern (2011) viser at ungdom med langvarig fosterhjems plassering har høyere risiko for selvmordsforsøk, rusmisbruk, kriminell atferd og avhengighet av sosial stønad som unge voksne (20-25 år) enn det barnevernsbarn med hjelpetiltak i hjemmet og adopterte har (n= 913 207, hvorav 5 224 i langvarig fosterhjem). I analysene ble det justert for betydningen av biologiske mors utdanningsnivå og biologiske foreldres rusmisbruk og om de har vært behandlet for psykiatriske lidelser eller ikke. I tillegg ble ungdommenes grunnskolekarakterer inkludert i analysene. Resultatene viser at mye av tidligere fosterbarns forhøyde risiko for psykososiale problemer er relatert til lave grunnskolekarakterer.

Vinnerljung og Hjern (2011) sammenliknet ulike psykososiale problemer hos tidligere barnevernsbarn i langvarig fosterhjems plassering med de samme problemene hos hjemmeboende barnevernsbarn, adopterte og majoritetsbefolkningen. Resultatene viser at tidligere barnevernsbarn i langvarig fosterhjems plassering har høyere risiko for å begå selvmordsforsøk, være rusmisbruker og begå kriminelle handlinger ved 25 års-alder enn de andre gruppene. Noe av den forhøyede risikoen hos tidligere fosterhjemsbarn viser seg å være relatert til tidligere skoleprestasjoner. På samme måte som i den ovennevnte studien ble det justert for forskjeller i biologiske mors utdanningsnivå og biologiske foreldres rusmisbruk/psykiatriske lidelser.

Dregan, Brown, og Armstrong (2011) viser at plasserte barn i Storbritannia har større sannsynlighet for dårligere utfall på en rekke forhold som depresjon, livsmot, mestring, røyking og

domfellelse (n = 10 961, hvorav 431 har vært plasserte). Forfatterne argumenterer for at disse forholdene vedvarer i analyser hvor det er justert for personlige, familiære og regionale forskjeller. De finner ingen forskjell mellom plasserte og ikke plasserte på alkohol- og narkotikamisbruk.

Bullock og Gaehl (2012) undersøker også situasjonen i Storbritannia og finner at plasserte har større risiko for kriminell atferd og tidlig død, men konkluderer med at årsaken til plasseringen er en viktigere forklaring enn plasseringen i seg selv. (n = 170).

I en dansk studie finner Fallesen (2013) at arbeidsledigheten synker og inntekten øker med varigheten på fosterhjems plasseringen (n = 7 220). På dette grunnlaget argumenterer forfatteren for at fosterhjem og institusjons plasseringer bidrar til en mer stabil barndom enn foreldrehjemmet for disse barna/ungdommene.

Diskusjon

Hensikten med denne litteraturgjennomgangen har vært å svare på to spørsmål - hvilke forhold i de voksnes liv har blitt studert blant tidligere fosterbarn de siste seks-syv årene, og hvilke(n) betydning har disse studiene funnet av det å ha bodd i fosterhjem?

For det første viser denne gjennomgangen at det er særlig fire temaer som har blitt studert i forbindelse med tidligere fosterhjems barns liv som voksne. Det er: erfaringer med overgangen fra omsorg til voksent liv, erfaringer med hva som fremmer/hemmer suksess i utdanningssystemet, deres helsesituasjon og kriminalitet/atferdsproblemer. Noen studier undersøker flere utfall i én og samme studie og her inngår også arbeidsmarkedstilknytning, inntekt og mottak av sosiale stønader. Disse studiene berører viktige områder i voksnes liv, men mer inngående analyser av særlig tidligere fosterhjems barns utdanningskarrierer, lønn, bolig- og familiesituasjon vil være viktig for å kunne beskrive deres situasjon som voksne.

For det andre er de fleste studiene er i stor grad rettet mot forhold som unge voksne. Mange av studiene er i alderen rett etter utflytting fra fosterhjem (fra 16 år i Storbritannia og 18/19 år i Skandinavia) eller i begynnelsen av 20-årene. Å sammenlikne situasjonen for unge voksne med og uten barnevernserfaring er nyttig, men ifølge Backe-Hansen et al. (2014) trenger barneverns barn noe lenger tid enn sine jevngamle for å lykkes i skolen og i arbeidslivet. I tråd med deres argumentasjon kan eventuelle positive effekter av fosterhjems plassering først kartlegges på et senere tidspunkt i livet.

For det tredje viser gjennomgangen at vi i liten grad kan svare på spørsmålet om hvilken betydning det har å ha bodd i fosterhjem for livet som voksen. En viktig årsak til dette skyldes studienes design. Flere studier bidrar først og fremst til å beskrive og forstå erfaringer tidligere fosterbarn har hatt, og kan i mindre grad belyse betydning/effekter av fosterhjems plassering på livet som voksen. Dette gjelder blant annet flere av de kvalitative studiene presentert under de to første temaene (erfaringer om overgang fra fosterhjem og utdanning). Det empiriske materiale i flere av disse studiene er intervjuer med tidligere fosterbarn som har lyktes i utdanningssystemet. Disse studiene er viktige bidrag for å forstå hvilke forhold som er av betydning for at denne gruppen skal lykkes, men de er av mindre verdi for å konkludere om effekter av egenskaper ved fosterhjems plassering da vi ikke vet hva slags erfaringer tidligere fosterbarn som ikke har lyktes, har hatt. Det kan tenkes at tidligere fosterbarn som ikke har fått til skolen, også har møtt lærere, fosterforeldre eller andre viktige voksne som har støttet og oppmuntret dem til skolegang, men likevel ikke lyktes. At studiene omfatter få personer og/eller ikke er representativ bidrar også til

problemer med å generalisere resultatene. Det er likevel manglende sammenlikning av ulike grupper som ekskluderer studienes resultater til å kaste lys over effekter/betydning av opphold i fosterhjem.

Flere av de kvantitative designene muliggjør at effekter av fosterhjems plasseringer kan vurderes. Det er likevel en gjenganger i flere av studiene at forfatterne understreker at det ikke er mulig å avgjøre om utfallet som undersøkes er relatert til fosterhjems plasseringen eller årsaken til at de har blitt plassert i fosterhjem. Dette har også blitt påpekt tidligere blant annet av Vinnerljung (1996) som argumenterer for tre faser av særlig betydning: belastningene barn/unge har vært utsatt for før fosterhjems plassering, situasjonen i løpet av fosterhjemsperioden og hva som skjer etterpå (se også Backe-Hansen et al., 2010). I tråd med dette bør alle disse fasene inkluderes før en kan vurdere effekter av fosterhjems plasseringer.

Et av unntakene er imidlertid studien til Helgeland (2010) som har undersøkt effekten av ulike barnevernstiltak for ungdom med alvorlige atferdsvansker og deres livssituasjon i 30 årsalderen. Resultatene viser positive effekter av forsterkede fosterhjem og ruskollektiver i det statlige initierte prosjektet kalt Buskerudprosjektet. Selv om forfatteren understreker at studien mangler kontrollgruppe og dermed gjør det vanskelig å konkludere om effekten av det såkalte Buskerudprosjektet, bidrar det longitudinelle designet, sammenlikning av ulike barnevernstiltak og kontroll for enkelte bakgrunnsvariabler til robuste resultater.

Konklusjon

Fosterhjem er det viktigste tiltaket når barn og unge ikke får god nok omsorg fra foreldrene, og fosterhjemmets oppgave er å sikre en best mulig oppvekst for det enkelte barnet/den enkelte ungdommen. Resultater fra tidligere studier er klare – tidligere fosterbarn har det langt dårlige enn andre voksne. Selv om noen resultater viser at fosterbarn klarer seg bedre enn voksne som i sin barne-/ungdomstid ble plassert i institusjon (Clausen & Kristofersen, 2008), har også fosterbarn økt risiko for å ikke være i jobb, være mottak av offentlige stønader eller på en annen måte være i en marginalisert situasjon som voksen (se f.eks. Olsen et al., 2011).

Selv om fosterhjemsperioden er begrenset opp til myndighetsalder (eventuelt fram til 22 årsalderen), er det likevel viktig å vite hva slags oppvekst i fosterhjem som hemmer eller fremmer et godt liv som voksen. En tidligere gjennomgang av forskningslitteratur fram til 2010 konkluderte med at det manglet forskning som analyserer hvilke faktorer som har sammenheng med vellykkede utfall for tidligere fosterbarn (Backe-Hansen et al., 2010). Gjennomgangen i denne artikkelen viser lite bedring på forskningsfronten fra og med 2010. Gjennomgangen viser at designet i de fleste publiserte studiene ikke kan bidra til å undersøke effekter av fosterhjems plasseringer. I tillegg er de fleste studiene konsentrert rundt situasjonen i overgangen fra fosterhjemmet eller i tidlig 20-årene. Det er likevel viktig å understreke at studiene undersøker svært viktige arenaer i tidligere fosterbarns liv, men at studiene spenner over relativt få temaer.

Basert på litteraturgjennomgangen i denne artikkelen er det vanskelig å trekke konklusjoner om hva det betyr å ha bodd i fosterhjem for livet som voksen. Av studiene som er gjennomgått, er det likevel kunnskap å trekke fram. Resultater i de aktuelle studiene viser at det er positive utfall relatert til stabilitet og varighet i plassering (lavere sannsynlighet for kriminalitet, Barn & Tan, 2012), til forsterkede fosterhjem (endring av kriminell atferd, Helgeland, 2010), til mottakere av ettervern^{iv} (Backe-Hansen et al., 2014) og til kjønn (det går bedre med kvinner, Backe-Hansen et al., 2014). Andre studier trekker imidlertid fram at eventuelle effekter av fosterhjems plassering i hovedsak var knyttet til kjennetegn ved de tidligere fosterbarna enn til selve fosterhjems plasseringen.

Resultatene i denne artikkelen viser at vi mangler kunnskap for å konkludere om hva ved fosterhjemsplassing som fremmer (og hemmer) et godt voksenliv. Det er to årsaker til det. For det første er studiene gjennomført med forskningsdesign som ikke (i tilstrekkelig nok grad) tar hensyn til ulike belastninger, erfaringer og egenskaper barna og ungdommene har opplevd før fosterhjemsplassing samt situasjonen de er i etter fosterhjemsperioden. For mer enn tju år siden argumenterte Vinnerljung (1996) for nødvendigheten av å inkludere disse ulike fasene i de unges liv. Denne oppfordringen har også blitt gjentatt flere ganger fra norske forskere (se Backe-Hansen et al., 2010; Backe-Hansen et al., 2013). Resultatene i denne artikkelen viser at lite har skjedd.

For det andre, Backe-Hansen et al. (2013) argumenterer for en mer helhetlig utredning av fosterbarn, og etterlyser at andre sider en deres vanskelige situasjon skal belyses.

Litteraturgjennomgangen i denne artikkelen viser at dette har blitt mer sentralt. Flere studier undersøker vellykkede overganger fra fosterhjemsplassing og til voksenlivet. Forskingen er imidlertid svært begrenset når det gjelder arenaer som belyses og design som muliggjør å avgjøre betydningen av å ha bodd i fosterhjem.

For å sikre at tidligere fosterhjemsbarn får et godt voksenliv, trengs det studier med andre forskningsmetoder og forskningsdesign enn det som er rådende i dagens forskning. For å få det til må forskningen endres – enten ved at dagens fagfelt utvikles i en ny retning eller ved at andre forskningsmiljøer inviteres inn.

ⁱ Takk til Elisabeth Backe-Hansen og de to anonyme fagfellene for nyttige kommentarer på tidligere utkast.

ⁱⁱ Det er lite diskusjon rundt eller presisering av hva det betyr å lykkes og å klare seg bra i skolesammenheng i de aktuelle studiene, men flere av dem tar utgangspunkt i at ungdommene er i høyere utdanning.

ⁱⁱⁱ Helse ble målt ved 18-24 årsalder

^{iv} Det er imidlertid nødvendig å understreke at litteraturgjennomgangen i artikkelen ikke omfattet søkekriterier for studier av ettervern

Referanser

- Backe-Hansen, E., Egelund, T. og Havik, T. (2010). Barn og unge i fosterhjem - en kunnskapsstatus. Nettdokument. Oslo: NOVA.
- Backe-Hansen, E., Havik, T. og Grønningsæter, A. B. (2013). Fosterhjem for barns behov. Rapport fra et fireårig forskningsprogram.
- Backe-Hansen, E., Madsen, C., Kristofersen, L. B. og Hvinden, B. (2014). Barnevern i Norge 1990–2010. En longitudinell studie. Oslo: NOVA.
- Barn, R. og Tan, J. P. (2012). Foster youth and crime: Employing general strain theory to promote understanding. *Journal of Criminal Justice*, 40(3), 212-220. doi: 10.1016/j.jcrimjus.2012.01.004
- Berlin, M., Vinnerljung, B. og Hjern, A. (2011). School performance in primary school and psychosocial problems in young adulthood among care leavers from long term foster care. *Children and Youth Services Review*, 33(12), 2489-2497.
- Björkenstam, C., Björkenstam, E., Ljung, R., Vinnerljung, B. og Tuvblad, C. (2013). Suicidal behavior among delinquent former child welfare clients. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 22(6), 349-355. doi: 10.1007/s00787-012-0372-8
- Botchway, S. K., Quigley, M. A. og Gray, R. (2014). Pregnancy-associated outcomes in women who spent some of their childhood looked after by local authorities: findings from the UK Millennium Cohort Study. *BMJ Open*, 4(12), e005468.
- Bryderup, I. M. og Trentel, M. Q. (2013). The importance of social relationships for young people from a public care background. *European Journal of Social Work*, 16(1), 37-54. doi: 10.1080/13691457.2012.749219
- Bullock, R. og Gaehl, E. (2012). Children in care: A long-term follow up of criminality and mortality. *Children & Youth Services Review*, 34(9), 1947-1955. doi: 10.1016/j.childyouth.2012.06.003
- Cheung, S. Y. og Heath, A. (1994). After care: the education and occupation of adults who have been in care. *Oxford Review of Education*, 20(3), 361-374.
- Clausen, S.-E. og Kristofersen, L. B. (2008). Barnevernsklinter i Norge 1990-2005 : en longitudinell studie. Oslo: NOVA.
- Courtney, M. E. og Dworsky, A. (2006). Early outcomes for young adults transitioning from out-of-home care in USA. *Child & Family Social Work*, 11(3), 209-219.
- Dregan, A., Brown, J. og Armstrong, D. (2011). Do adult emotional and behavioural outcomes vary as a function of diverse childhood experiences of the public care system? *Psychological Medicine*, 41(10), 2213-2220.
- Driscoll, J. (2013). Supporting Care Leavers to Fulfil their Educational Aspirations: Resilience, Relationships and Resistance to Help. *Children & Society*, 27(2), 139-149. doi: 10.1111/j.1099-0860.2011.00388.x
- Fallesen, P. (2013). Time well spent: the duration of foster care and early adult labor market, educational, and health outcomes. *Journal of adolescence*, 36(6), 1003-1011.
- Hedin, L. (2014). A sense of belonging in a changeable everyday life - a follow-up study of young people in kinship, network, and traditional foster families. *Child & Family Social Work*, 19(2), 165-173. doi: 10.1111/j.1365-2206.2012.00887.x
- Helgeland, I. M. (2010). What works? A 15-year follow-up study of 85 young people with serious behavioral problems. *Children and Youth Services Review*, 32(3), 423-429.
- Hiles, D., Moss, D., Thorne, L., Wright, J. og Dallos, R. (2014). "So what am I?" — Multiple perspectives on young people's experience of leaving care. *Children & Youth Services Review*, 41, 1-15. doi: 10.1016/j.childyouth.2014.03.007
- Höjer, I. og Johanson, H. (2013). School as an opportunity and resilience factor for young people placed in care. *European Journal of Social Work*, 16(1), 22-36.
- Höjer, I. og Sjöblom, Y. (2010). Young people leaving care in Sweden. *Child & Family Social Work*, 15(1), 118-127. doi: 10.1111/j.1365-2206.2009.00661.x

- Höjer, I. og Sjöblom, Y. (2014). Voices of 65 Young People Leaving Care in Sweden: "There Is So Much I Need to Know!". *Australian Social Work*, 67(1), 71-87. doi: 10.1080/0312407X.2013.863957
- Hollingworth, K. E. (2012). Participation in social, leisure and informal learning activities among care leavers in England: positive outcomes for educational participation. *Child & Family Social Work*, 17(4), 438-447. doi: 10.1111/j.1365-2206.2011.00797.x
- Jackson, S. og Cameron, C. (2011). Final report of the YIPPEE project WP12. *Young People from a Public Care Background: Pathways to further and higher education in five European countries*, London: University of London.
- Jackson, S. og Cameron, C. (2012). Leaving care: Looking ahead and aiming higher. *Children and Youth Services Review*, No Pagination Specified.
- Johansson, H. og Höjer, I. (2012). Education for disadvantaged groups — Structural and individual challenges. *Children & Youth Services Review*, 34(6), 1135-1142. doi: 10.1016/j.chilyouth.2012.01.042
- Matthews, S. og Sykes, S. (2012). Exploring health priorities for young people leaving care. *Child Care in Practice*, 18(4), 393-407.
- Olsen, R. F., Egelund, T. og Lausten, M. (2011). Tidligere anbragte som unge voksne. København: SFI - Det National Forskningscenter for Velfærd.
- Rogers, R. (2011). 'I remember thinking, why isn't there someone to help me? Why isn't there someone who can help me make sense of what I'm going through?': 'Instant adulthood' and the transition of young people out of. *Journal of Sociology*, 47(4), 411-426. doi: 10.1177/1440783311420793
- Rusby, J. S. M. (2010). Effect of Childhood Age in Foster Care on the Incidence of Divorce in Adulthood. *Journal of Family Psychology*, 24(1), 101-104. doi: 10.1037/a0017940
- Santavirta, T. (2014). Unaccompanied Evacuation and Adult Mortality: Evaluating the Finnish Policy of Evacuating Children to Foster Care During World War II. *American Journal of Public Health*, 104(9), 1759-1765. doi: 10.2105/AJPH.2014.301939
- Santavirta, T., Santavirta, N., Betancourt, T. S. og Gilman, S. E. (2015). Long term mental health outcomes of Finnish children evacuated to Swedish families during the second world war and their non-evacuated siblings: cohort study. *BMJ*, 350, g7753.
- Skilbred, D. og Iversen, A. C. (2014). Unge voksne som har bodd i fosterhjem og tatt høyere utdanning: suksessfaktorer? *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 91(4), 160-176.
- Vinnerljung, B. (1996). *Fosterbarn som vuxna*. Lunds Universitetet, Lund.
- Vinnerljung, B., Brännström, L. og Hjern, A. (2015). Disability pension among adult former child welfare clients: A Swedish national cohort study. *Children & Youth Services Review*, 56, 169-176. doi: 10.1016/j.chilyouth.2015.07.001
- Vinnerljung, B. og Hjern, A. (2011). Cognitive, educational and self-support outcomes of long-term foster care versus adoption. A Swedish national cohort study. *Children and Youth Services Review*, 33(10), 1902-1910.
- Vinnerljung, B. og Hjern, A. (2014). Consumption of psychotropic drugs among adults who were in societal care during their childhood—A Swedish national cohort study. *Nordic Journal of Psychiatry*, 68(8), 611-619. doi: 10.3109/08039488.2014.902501